

ขงจื๊อ : คำสอนทางปรัชญา-ศาสนา

ดร. นัฏฐสมาลย์ กบิลสิงห์*

ขงจื๊อแม้เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ที่ผ่านพ้นมานานกว่า 2500 ปีแล้วก็ตาม แต่ความสำคัญและอิทธิพลที่ขงจื๊อมีต่อชาวจีนมิได้จางหายไปตามกาลเวลา นักวิชาการอาจสนใจถกเถียงกันในประเด็นว่า “ขงจื๊อ” เป็น ศาสนา หรือไม่นั้น ดูไร้ความหมายเพราะไม่มีผู้ใดจะปฏิเสธความจริงได้ว่า ขงจื๊อยังคงมีอิทธิพลต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวจีนเป็นอย่างมาก

นักศึกษาผู้ปรารถนาที่จะทำความเข้าใจกับแนวคิดของขงจื๊อ จะต้องทำความเข้าใจพื้นฐานเสียก่อนว่า แนวความคิดใด ๆ นั้นมิได้เกิดขึ้นท่ามกลางหมอกเมฆและสายลม หากแต่เกิดขึ้นในบริบทของสังคม ดังนั้นเพื่อที่จะชื่นชมและตระหนักในความสำคัญของคำสอนของขงจื๊อจึงจำเป็นต้องศึกษาความเป็นไปของสังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สภาพการเมือง การเศรษฐกิจของยุคสมัยนั้นเสียก่อนเป็นพื้นฐาน

ขงจื๊อถือกำเนิดระหว่าง 551-479 ก.ศ. อันเป็นสมัยที่บ้านเมืองมีความสับสนวุ่นวาย ประเทศจีนอันกว้างใหญ่นั้น ยังแตกเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย มีการปกครองแบบต่างคนต่างอยู่ ก๊กใดมีอำนาจก็สามารถแผ่ขยายอาณาเขตได้เอาเมืองเล็กเมืองน้อยเข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจของตน นักปราชญ์ผู้มีความคิดเป็นห่วงเป็นใยต่อสังคม

ในสมัยนั้น จึงครุ่นคิดในการแสวงหาและเสนอแนวทางการดำเนินชีวิตที่น่าจะเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และส่วนรวม

ปรัชญาที่เสนอแนวทางการดำเนินชีวิตส่วนบุคคลที่น่าสนใจควรกล่าวถึงคือ ปรัชญาเต๋า ที่เสนอแนะแนวทางการปล่อยวางค่านิยมของสังคม และมุ่งหาความเป็นอิสระเสรีในธรรมชาติ

แนวความคิดของขงจื๊อเป็นแนวความคิดที่ตรงกันข้าม ขงจื๊อสนใจในการนำมาซึ่งระบบการปกครองโดยเริ่มต้นที่การพัฒนาส่วนบุคคล ปัจเจกบุคคล ในความเข้าใจของขงจื๊อจึงเป็นปัจเจกบุคคลที่อยู่ในสังคม มิใช่ปัจเจกบุคคลที่หลีกเลี่ยงออกจากสังคม บทความนี้จะพูดเฉพาะปรัชญา-ศาสนาของขงจื๊อ จึงหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงการเมือง การปกครอง เพราะจะมีบทความของวิทยากรท่านอื่นที่จะกล่าวถึง

* รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาปรัชญา-ศาสนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประเด็นนั้นโดยตรงอยู่แล้ว จะกล่าวถึงการเมืองเฉพาะในประเด็นที่พาดพิงและแยกออกจากกันมิได้

ข ๒ =

ถ้าจะสรุปคำสอนทั้งปวงของขงจื๊อให้อยู่ในอักษรตัวเดียว ก็คงจะได้แก่คำว่า **ยฺฮัน** (เหริน ภาษาจีนกลาง) ในคำว่า **ยฺฮัน** นี้มาจากอักษรสองตัว คือ 亻 (เหริน) หมายถึงมนุษย์ และ 心 (เอ้อ) แปลว่า สอง ความหมายต่อมาอาจจะแปลได้ว่า พหุพจน์ ที่มากกว่าหนึ่งนั่นคือ ส่วนรวม หรือสังคม ดังนั้น ในคำว่า **ยฺฮัน** จึงแสดงให้เห็นถึงความสนใจของขงจื๊อที่ให้ความสำคัญในความสัมพันธ์ของมนุษย์และสังคม **ยฺฮัน** จึงแปลว่า คุณธรรมที่ทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ ซึ่งตรงข้ามกับสัตว์ หนังสือบางเล่มแปลว่า “มนุษยธรรม” (humanity) หรือ human-heartedness บทความนี้ไม่ต้องการเสนอทางด้านภาษาศาสตร์ ดังนั้นเพื่อความสะดวกในบทความนี้จะใช้คำแปลว่า “มนุษยธรรม” แม้จะไม่ครอบคลุมความหมายที่แท้จริงไว้ทั้งหมดก็ตามที

ขงจื๊อมองการแก้ปัญหาสังคม โดยเริ่มจากจุดเล็กที่สุดของสังคม นั่นคือครอบครัว และให้ความสำคัญอย่างสูงยิ่งในการวางรากฐานความสัมพันธ์ที่ดีงามของสมาชิกในครอบครัว 5 ประการ คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อ (แม่) กับลูก พี่กับน้อง สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน และในฐานะของประชาชนต่อกษัตริย์ ในความ

สัมพันธ์ทั้ง 5 ประการนี้ที่สำคัญที่สุด คือ ความรับผิดชอบที่บุตรพึงมีต่อบิดามารดา

คำสอนของขงจื๊อในเรื่องความกตัญญูต่อบิดามารดา ขงจื๊อให้ความสำคัญสูงมาก จนนับได้ว่าเป็นพื้นฐานจริยธรรมของปรัชญาระบบขงจื๊อ ดังปรากฏใน **หลุนหยู** 1.2 ที่กล่าวว่า “การแสดงความเคารพต่อบิดามารดา เป็นรากฐานแห่งความดี” นักการเมืองผู้ใดก็ตามย่อมไม่มีความจริงใจต่อการปฏิบัติหน้าที่รับใช้ประเทศชาติบ้านเมือง หากขาดคุณธรรมข้อนี้ ก็เขาผู้นั้นจะมีความจริงใจต่อคนอื่นได้อย่างไร ในเมื่อบิดามารดาอันเป็นผู้ที่มีบุญคุณอันใหญ่หลวงต่อเขา เขายังไม่สนใจให้ความเอาใจใส่ดูแล

การปรนนิบัติบิดามารดาจึงเป็นหน้าที่สำคัญของบุตรธิดา **หลุนหยู** 2.7 มีบันทึกคำสอนของขงจื๊อไว้ว่า

“สมัยนี้ ลูกที่กตัญญูคือลูกที่ดูแล บิดามารดามีอาหารกินพอเพียงแล้ว แต่เราก็ดูแลหมาและม้าให้มีอาหารกินพอเพียงเหมือนกัน หากขาดความเคารพเสียแล้วจะมีความแตกต่างอะไรกัน?” นอกจากนั้น ขงจื๊อยังได้สนับสนุนมิให้ลูกไปไกลจากบิดามารดาและหากจำเป็นต้องไปก็ไม่ควรไกลไปอื่นที่ไม่ได้บอกว่าจะไป (**หลุนหยู** 4.19) ทั้งนี้ต้องทำความเข้าใจว่า ในวัฒนธรรมจีนนั้น บุตรต้องทำหน้าที่ในการศพให้บิดามารดา หากไม่รู้ว่บุตรไปไหน บิดามารดาอย่ามโนนอนตายตาไม่หลับ เพราะเกรงว่า

วิญญาณจะไม่ไปสู่สุคติ ในเรื่องความรับผิดชอบ ที่บุตรจะต้องจัดการศพให้บิดามารดา นำไปสู่ประเพณีการไว้ทุกข์ให้บิดามารดา 3 ปี ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์เป็นอันมาก แต่ทั้งนี้พึงทำความเข้าใจว่า ในช่วงระยะเวลาที่กำหนดให้เป็น การไว้ทุกข์นั้น จะเป็นการเปิดโอกาสให้บุตรสามารถดูแลรักษากิจการภายในบ้านสืบต่อบิดามารดาเช่นเดียวกับสมัยที่บิดายังมีชีวิตอยู่ (หลุนหยู 4.20)

ในประเด็นเรื่องความกตัญญูนี้ เป็นประเด็นหลักที่คอมมุนิสต์พยายามทำลายล้าง เพราะหลักการของคอมมุนิสต์เป็นหลักการที่ขัดกับค่านิยมของขงจื๊อในเรื่องความกตัญญูโดยสิ้นเชิงในความคิดของคอมมุนิสต์มีแต่ประชาชนกับรัฐเท่านั้น ประชาชนจะเห็นผู้หนึ่งผู้ใดสำคัญกว่ารัฐไม่ได้ ในขณะที่ขงจื๊อย้ำในความสัมพันธ์ระหว่างลูก-พ่อ ว่าเป็นความสัมพันธ์สูงสุดใน หลุนหยู 13.18 มีเรื่องเล่าว่า

ท่านดยกแห่งเมืองเซอ เล่าให้อาจารย์ขงฟิงว่า “ในเมืองของข้าพเจ้ามีชายคน

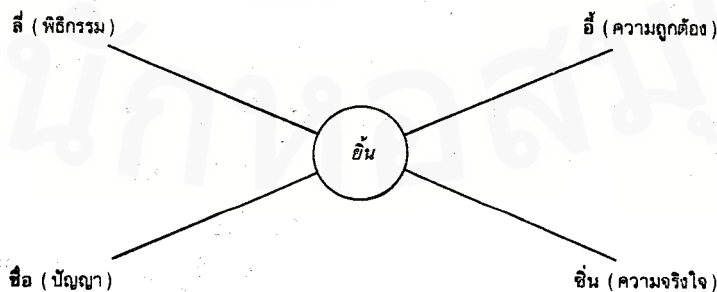
หนึ่ง ชื่อ กุงคนตรง บิดาได้ลักแกะมา และกุงเป็นพยานให้แก่โจทก์” อาจารย์ขงกล่าวว่า

“ในเมืองของข้าฯ คนที่มีคุณธรรมนั้นมีลักษณะอีกแบบหนึ่งคือ พ่อจะช่วยลูก และลูกจะช่วยพ่อซึ่งนับเป็นอีกลักษณะหนึ่งของความเที่ยงตรง”

ดังนั้น เมื่อคอมมุนิสต์เข้ายึดครองการปกครองของจีน กลุ่มชนที่ถูกกวาดล้างหนักที่สุดกลุ่มหนึ่งคือ พวกนักวิชาการของขงจื๊อ อย่างไรก็ตาม ในภาคปฏิบัติที่ยังคงเห็นได้ทั่วไปในครอบครัวจีนและครอบครัวไทยเชื้อสายจีนนั้น เราย่อมเห็นพ้องกันว่า ความกตัญญูยังเป็นปัจจัยสำคัญต่อแนวคิดแนวปฏิบัติของสังคมจีน และลูกหลานจีนทั่วไป

องค์ประกอบของยี่น

ถ้าจะถือว่า ยี่น เป็นหัวใจคำสอนของขงจื๊อ เราจะเห็นว่าหัวใจนี้มีกิ่งก้านสาขา หรือองค์ประกอบที่สนับสนุน ยี่นอยู่ 4 ประการ

พิธีกรรมหรือขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นคำสอนสำคัญในระบบความคิดของขงจื๊อ ขงจื๊อพูดเสมอว่า เขาเป็นคนที่ใฝ่ใจแสวงหาความรู้ที่ได้มาจากอดีต และเป็นผู้รักษาขนบประเพณีที่ดี เพื่อถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลัง

ด้วยความสำคัญของลี้ ขงจื๊อจึงสอนว่า ผู้ที่ขาดคุณธรรมย่อมไม่รู้จักประกอบพิธีกรรม ทั้งยังไม่มีความเข้าใจในดนตรี (3.1) และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าผู้ปกครองประเทศปฏิบัติตาม ขนบประเพณี (ลี้) แม้เพียงวันเดียว ไพร่ฟ้า ประชาชนก็ย่อมถือเป็นเยี่ยงอย่างปฏิบัติตาม เพราะคุณธรรม (ยี่น) เป็นสิ่งที่ผู้ปกครองวางรากฐานไว้ให้แก่ประชาชน” (12.1)

แต่ถ้าล้าพั้งจะรักษาขนบประเพณีและพิธีกรรมไว้เพียงโสดเดียว ก็เท่ากับรักษารูปแบบไว้เท่านั้น ขงจื๊อจึงย้ำอย่างยิ่งว่าขนบธรรมเนียมประเพณีนั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นการแสดงออกของจิตใจ เมื่อจิตใจมีความรู้สึกเคารพระลึกถึงคุณของบรรพบุรุษจึงพึงแสดงออกในขนบประเพณีที่สอดคล้องและสนับสนุนความรู้สึกนั้น ดังนั้นการโหมตีว่าขงจื๊อเป็นเจ้าพิธีทำให้เกิดความสับสนสับสน ในการต้องจัดพิธีกรรมต่างๆ อย่างมโหฬาร ก็เป็นคำวิจารณ์ที่ค่อนข้างไม่เป็นธรรมนัก

การแสดงออกของอารมณ์ไม่ว่าจะเป็น อารมณ์รักหรืออารมณ์เศร้า หากบุคคลผ่านการ

ศึกษาอบรมมาดีย่อมรู้จักเลือกสรรขนบประเพณี และดนตรีอันเหมาะสมในการถ่ายทอดความรู้สึก และอารมณ์ออกมาได้อย่างละเอียดละไมและมีศิลปะ ผู้ที่ขาดการอบรมทางด้านนี้เวลาจะแสดงออกทางอารมณ์ก็จะหยาบกระด้างไม่น่าดู ผู้ที่พบเห็นแทนที่จะเกิดอารมณ์ร่วมเลยเกิดความรู้สึกตรงกันข้ามอยากหลีกหนีไปให้ไกล ตัวอย่างที่เราักได้ยินบ่อยๆ คือ “หญิงจีนผัวตาย” ซึ่งจะมีการแสดงออกโดยการร้องไห้ฟูมฟายตोक ชกตัว สยายผม ผู้พบเห็นแทนที่จะรู้สึกในอารมณ์โศกของเธอกลับไม่สามารถมีอารมณ์ร่วมได้เป็นต้น ขงจื๊อเห็นความสำคัญของอารมณ์และการแสดงออกของอารมณ์ให้สอดคล้องกัน จึงให้ความสำคัญเป็นพิเศษในการสอนถึงขนบธรรมเนียมพิธีกรรม รวมทั้งยำในเรื่องดนตรีด้วย

ล ด

ความถูกต้องเป็นองค์ประกอบประการที่สอง ขงจื๊อสอนให้รู้จักลักษณะของสุภาพชนว่า ความดี 3 ประการคือ “คนดีจริงย่อมมีความสุข คนฉลาดย่อมปราศจากความคลางแคลงสงสัย และคนที่กล้าจริงย่อมไม่กลัว” (หลุนหยู 14.30) ทั้งต่อมายังกล่าวด้วยว่าตนเองนั้นยังไม่เข้าถึงคุณลักษณะดังกล่าว ซึ่งบรรดาลูกศิษย์ลูกหาพยายามอธิบายว่าเป็นวิธีการกล่าวอย่างถ่อมตนของขงจื๊อ

ในเรื่องความถูกต้องนั้น ขงจื๊อให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นฐานกำลังสำคัญ

ของอำนาจ ผู้ที่จะรักษาอำนาจในการปกครองไว้ได้ต้องเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่บนความถูกต้อง มิฉะนั้นอำนาจที่ได้มาก็ย่อมสูญไป (หลุนหฺย 15.32) มีอยู่อีกตอนหนึ่งที่ขงจื๊อย้ำว่าความถูกต้องเป็นพื้นฐานของการปกครองนั่นคือ เมื่อเขาแนะนำทฤษฎีการพิจารณาความสอดคล้องของชื่อ นั่นคือ “ให้พ่อเป็นพ่อให้ลูกเป็นลูก ให้กษัตริย์เป็นกษัตริย์” และนัยความถูกต้องในการใช้คำนี้ว่า เป็นเบื้องต้นของการนำมาซึ่งการปกครองที่ดี

คนจนจะสามารถอดทนอยู่ในความทุกข์ยากได้ก็เพราะยืนหยัดอยู่บนความถูกต้อง คนรวยหากไม่มีความถูกต้อง ก็ไม่สามารถรวยได้นานเช่นกัน

องค์ประกอบประการที่ 3 คือ **ป้อ** หรือ **ปัญญา** ในเรื่องปัญญา ขงจื๊อกล่าวถึงบุคคล 3 ประการ พวกแรก เป็นพวกที่มีปัญญามาแต่เกิด พวกที่สอง เป็นพวกที่แสวงหาความรู้จึงมีปัญญา ขงจื๊อจัดว่าตนเองอยู่ในประเภทนี้ และพวกที่สาม เป็นพวกที่โง่แต่เกิด

ขงจื๊อเป็นนักวิชาการในแง่ที่เป็นผู้สนใจในความรู้ หมั่นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ จึงพร้อมให้ศิษย์เป็นผู้ยืมดีในความรู้ ในบรรดาลูกศิษย์ที่มาฝากเนื้อฝากตัวเล่าเรียนอยู่กับขงจื๊อนั้น ขงจื๊อมิได้เลือกที่รักมักที่ชังว่าเป็นคนรวยหรือคนจน มีตระกูลหรือไม่ หากสนใจและรักที่จะสอนลูกศิษย์ที่ตั้งใจแสวงหาความรู้ ลูกศิษย์ที่

ยากจนแม้มีของกำนัลเพียงปลาแห้งก้างหนึ่งมามอบให้ ขงจื๊อก็ยินดีสอน ขณะเดียวกัน หาก “ส่งชายผ้าให้มุ่มหนึ่งแล้วไม่สามารถนำชายผ้าอีก 3 มุ่มมาได้ก็จะไม่สอน” (หลุนหฺย 7.8) หมายความว่าในการเรียนการสอนนั้นลูกศิษย์จะรอเป็นฝ่ายรับเพียงฝ่ายเดียว โดยที่ไม่แสดงความพากเพียรในการเล่าเรียนเลย การเรียนการสอนย่อมไม่ได้ผล สอนไปก็เปล่าประโยชน์

ขงจื๊อเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ที่รักเรียนและใฝ่การศึกษา และด้วยเป็นผู้ที่สนใจในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและศาสนาอยู่แล้วเมื่อไปเยือนโบสถ์แห่งบรรพบุรุษ ก็มักจะสนใจซักถามอันเป็นวิธีการที่ขงจื๊อแสดงความสนใจและความเคารพต่อสถานที่อีกโสดหนึ่ง

ลักษณะการเป็นผู้รักเรียนและแสวงหาความรู้นี้ถ่ายทอดสืบมาในบรรดานักปราชญ์ราชบัณฑิตของจีน 300 ปีหลังจากที่ขงจื๊อสิ้นชีวิตไปแล้ว แนวคิดและคำสอนของเขาจึงได้รับการยอมรับและยกย่อง ราชวงศ์ฮั่นอันเป็นราชวงศ์ที่ถือว่าจีนมีวัฒนธรรมของจีนแท้นั้นเป็นสมัยที่คำสอนของขงจื๊อได้รับการยกย่องและสนับสนุน ผู้ที่สอบจอหงวนทุกคนต้องเชี่ยวชาญในคำสอนของระบบขงจื๊อ จอหงวนจึงเป็นบัณฑิตที่ใฝ่รู้ มีความชำนาญในกาพย์ กลอน ดนตรี วรรณคดี ประวัติศาสตร์ และศิลปะการปกครอง

การที่ขงจื๊อได้รับการยกย่องในสมัยต่อมาให้เป็น “บิดาแห่งการศึกษา” จึงเป็นเกียรติที่สอดคล้องและเหมาะสมยิ่ง

องค์ประกอบสุดท้ายคือ **ขัน** หรือความซื่อสัตย์ มิได้เป็นคุณธรรมที่แยกปฏิบัติจากองค์ประกอบอื่น หากแต่เป็นองค์ประกอบที่สอดคล้องประสานกันไปกับคุณธรรมอื่นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ชาวจีนโดยทั่วไปเป็นผู้มีความซื่อสัตย์รักษาคำมั่นสัญญาเป็นอย่างยิ่ง ใน **หลุนฮยุ** 1.6 ขงจื๊อสอนว่า “ระมัดระวังในการให้คำมั่นสัญญา และมั่นคงตรงต่อเวลาในการรักษาคำมั่นสัญญานั้น” การทำธุรกิจกับชาวจีนสมัยก่อนนั้นแม้หนังสือสัญญาก็ไม่มี เพราะต่างฝ่ายต่างมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อกันและรักษาคำมั่นสัญญายิ่งกว่าชีวิต พิจารณาได้ว่าสืบเนื่องมาจากคำสอนของขงจื๊อข้อนี้เอง

ดังนั้นขงจื๊อจึงพอใจที่จะเป็นผู้ที่พูดน้อย ระมัดระวังคำพูด ด้วยเกรงว่าหากพูดมากเกินไปแล้ว จะทำได้ไม่เท่ากับที่พูดไว้ ผู้ดีจึงจึงประหยัดและระมัดระวังคำพูดอยู่มากกว่าชนชาติอื่น สังเกตเห็นได้แม้ในสังคมปัจจุบัน

ขงจื๊อสอนว่าในการเข้าถึง **ยี่น** นั้น ฟังมี “ความสุภาพอ่อนโยน ความซื่อสัตย์ ความมีใจกว้าง มีอุทิศหา เป็นคนโอบอ้อมอารี” (**หลุนฮยุ** 17.6) และที่สำคัญคือต้องมีความซื่อสัตย์ซื่อในการที่รักษาคณธรรมไว้ บุคคลผู้ประเสริฐในความเข้าใจของขงจื๊อจึงเป็นผู้ที่ดำรงตนอยู่ในคุณธรรมตลอดไป และหากขาดความซื่อสัตย์ก็จะไม่สามารถเป็นบุคคลผู้ประเสริฐที่จะเข้าถึงคุณธรรมได้เลย

คำสอนเรื่องคุณธรรม เป็นคำสอนที่มีทั้งความกว้างและความลุ่มลึก จึงเป็นคำสอนที่ไม่จำกัดกาล จึงไม่ล้าสมัย ทั้งยังเป็นสิ่งที่ขงจื๊อสนับสนุนให้มีการแข่งขันกันได้เต็มที่ โดยไม่มีขอบเขตจำกัด “เมื่อพูดถึงการปฏิบัติตนอยู่ในคุณธรรม แม้ศิษย์ก็พึงแข่งขันกับอาจารย์ได้” (15.35)

ข้อจำกัดในคำสอนของขงจื๊อ

ขงจื๊อใช้คำว่า **ยี่น** ในความหมายที่กว้างขวางมาก การพูดถึงเรื่อง **ยี่น** ในความหมายต่าง ๆ จึงน่าจะช่วยให้เข้าใจแนวคิดของขงจื๊อได้ดีขึ้น ขงจื๊ออธิบายว่า **ผู้มียี่น** คือผู้ที่มีคุณสมบัติ 5 ประการอันได้แก่ มีสัมมาคารวะ มีน้ำใจเพื่อแผ่โอบอ้อมอารี มีความซื่อสัตย์ มีความเอจจริงเอจจต่อหน้าที่การงาน และรู้จักสร้างพระคุณแก่ประชาชน คุณสมบัติที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ชัดว่า ขงจื๊อพิจารณาคณะสมบัติเหล่านี้ว่าสำคัญ เพราะมนุษย์อยู่ในสังคม กลุ่มชนที่ขงจื๊อสอนนั้น เป็นกลุ่มสามัญชนที่ขงจื๊อพาเพียรอบรมเพื่อให้พร้อมที่จะออกไปรับใช้ประเทศในฐานะผู้บริหารประเทศ คุณลักษณะที่ดั่งามของมนุษย์จึงเป็นคุณลักษณะของคนดีและผู้ปกครองที่ดี ซึ่งแทบจะแยกจากกันไม่ได้ในคำสอนของขงจื๊อ

และเพราะขงจื๊อมุ่งสอนคนให้เป็นผู้บริหารประเทศที่ดี คนเหล่านี้จึงควรมีความรู้ในศิลปะทั้ง 6 (**หลุนฮยุ** 1.6) อันได้แก่ พิธีกรรม

ดนตรี คณิตศาสตร์ การประพันธ์ และการขับมาศึก จะเห็นได้ชัดเจนว่า ศิลปะทั้ง 6 นี้ไม่มีความจำเป็นสำหรับชีวิตของสามัญชน เราจึงต้องทำความเข้าใจว่า คำสอนดังกล่าวมิใช่คำสอนสากล แต่มุ่งเฉพาะชนกลุ่มน้อยที่จะออกไปเป็นผู้บริหารประเทศเท่านั้น

ความอีกตอนหนึ่งจะสนับสนุนประเด็นนี้ได้ดี เมื่อมีลูกศิษย์คนหนึ่งถามถึงศิลปะการทำนา ขงจื้อเปรยว่าศิษย์ผู้นั้นมิใช่ นักบริหาร พึงดูราวกับว่าขงจื้อดูเหมือนคนดูแลนาอาชีพชาวนา แต่ในความเข้าใจที่แท้จริงนั้น ขงจื้อตั้งใจสอนคุณสมบัติของผู้บริหารประเทศ แน่แน่นอนที่สุดผู้บริหารที่ดีคือ ผู้ที่มีความสามารถในการใช้ทรัพยากรบุคคลให้สอดคล้องกับงานที่ต้องทำ โดยที่ผู้บริหารเองไม่จำเป็นต้องลงไปทำงานนั้นเสียเอง ศิลปะการทำนาเป็นศิลปะเฉพาะของชาวนา ไม่ใช่ศิลปะหรือความรู้ที่ผู้ปกครองจำเป็นต้องมี ผู้ที่เป็นอธิการบดีไม่จำเป็นต้องพิมพ์ติดได้ แต่เพียงรู้จักใช้ให้พนักงานพิมพ์ติดให้ทำงานตามที่ตนต้องการต่างหาก

ดังนั้นในการศึกษาคำสอนของขงจื้อ จึงขอได้ตระหนักในกลุ่มคนที่ขงจื้อสอนไว้ให้มากจะได้ไม่หลงทาง

ขงจื้อเชื่อเรื่องวิญญาณหรือไม่ ?

ในหนังสือ **หลุนหยู** รวบรวมคำพูดคำสอนของขงจื้อนั้น ขงจื้อกล่าวถึงเรื่องวิญญาณไว้น้อยมาก และตอนที่กล่าวถึงก็ทำให้มีการตีความกันไปว่า ขงจื้อไม่เชื่อในเรื่องวิญญาณ

ตอนที่ศิษย์คนใกล้ชิดคือ ซือหลู ถามถึงเรื่องวิญญาณ ขงจื้อตอบว่า “งานของมนุษย์ก็ยังไม่รู้ได้ไม่บริบูรณ์ บัวยการที่จะไปพูดถึงการปฏิบัติต่อวิญญาณ” และอีกตอนหนึ่ง ขงจื้อกล่าวว่า “ให้ไหว้กราบ (วิญญาณ) แต่ให้อยู่ห่าง ๆ” คำพูดลักษณะนี้จะขัดแย้งกับคำสอนในเรื่องการทำพิธีกรรมเช่นไหว้บรรพบุรุษ ถ้าไม่เชื่อวิญญาณแล้วทำพิธีเช่นไหว้วิญญาณจะมีเป็นการหน้าไหว้หลังหลอก มิมีความจริงใจหรือ? อีกทั้งขงจื้อเองก็ย้ายนิกหนาในเรื่องความซื่อสัตย์ (ซื่อ) มีความจริงใจต่อการแสดงออก ฯลฯ

การจะทำความเข้าใจในคำพูด และท่าทีเหล่านี้ของขงจื้อจำเป็นต้องเข้าใจประวัติศาสตร์ เราคงไม่ลืมว่าขงจื้อเป็นผู้ศึกษาและรอบรู้ในประวัติศาสตร์ ทั้งชื่นชมและเห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี

ในสมัยสามราชวงศ์ ซึ่งเป็นสมัยแรกของประวัติศาสตร์จีน อันได้แก่ ราชวงศ์เซี่ย (2183-1752 ก.ค.ศ.) ราชวงศ์ฉาง (1757-1112 ก.ค.ศ.) และราชวงศ์โจว (1111-249 ก.ค.ศ.) มีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจคือ ตอนที่ราชวงศ์โจวเข้ายึดครองอำนาจการปกครองจากราชวงศ์ฉาง

ราชวงศ์ฉางเป็นราชวงศ์ที่มีวัฒนธรรมอันสูงส่ง ขงจื้อเองก็ได้ชื่อว่าสืบสายโลหิตมาจากพวกฉางนี้ ในขณะเดียวกัน ในสมัยฉางเป็นสมัยที่ราชสำนัก ทำการเช่นสรวงบูชาเทพเจ้าอยู่ตลอดเวลา ทำให้ราษฎรเดือดร้อนเพราะต้อง

เป็นผู้นำอาหารมาให้ในการทำพิธีเช่นสรวงทูล
ครั้งโดยที่ประชาชนมิได้ร่วมรับรู้รับเห็นด้วย
ประชาชนต้องอยู่ในภาวะจำยอมติดต่อกันมา
เป็นเวลาช้านาน ครั้นเมื่อพวกโจว ซึ่งเป็น
พวกที่ด้อยวัฒนธรรมกว่า ยกกำลังมาล้อม
ราชวงศ์ฉางส่งทัพออกไป กลับโดนพวกโจว
เกลี้ยกล่อมไปเป็นพรรคพวกหมดสิ้น กองทัพ
โจวจึงยกกำลังเข้าครองเมืองหลวงของราชวงศ์
ฉางได้โดยง่าย ความพ่ายแพ้ครั้งนี้เป็นบทเรียน
อันใหญ่หลวงของพวกราชวงศ์ฉาง

เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ครั้งนี้ น่าจะ
เป็นข้อเตือนใจของโจวว่า “ให้เคารพนับถือ
วิญญาณ แต่ให้อยู่ห่างๆ” นั่นคือ เมื่อมนุษย์
ไปหมกมุ่นอยู่กับโลกหน้าจนเกินไป ทำให้
จะเลยความเป็นอยู่และความเป็นจริงของโลกนี้
ย่อมเป็นการเปิดช่องโหว่ และเป็นช่องทาง
ให้เกิดความเสื่อมได้ง่าย เรื่องของวิญญาณ เช่น
วิญญาณบรรพบุรุษ จึงเป็นสิ่งที่พึงกระทำด้วย

ความระลึกถึง เคารพ คารวะ แต่แม้วิญญาณ
บรรพบุรุษจะช่วยมนุษย์ไม่ได้ หากมนุษย์
ไม่ช่วยตัวเองเสียก่อน

โดยสรุป จะเห็นว่าแนวคิดและคำสอนของ
ขงจื้อนั้น จะมุ่งพัฒนาบุคคล เพื่อให้เป็นบุคคล
ที่มีฐานะที่ถูกต้องในสังคม แนวคิดของขงจื้อ
เป็นจิตนิยม ในแง่ที่มุ่งพัฒนาคุณภาพของจิตใจ
และเป็นมนุษยนิยมเพราะให้ความสำคัญแก่
มนุษย์เป็นหลัก ในการปกครองขงจื้อเน้นการ
ปกครองโดยพระคุณมากกว่าพระเดช ผู้ปกครอง
ในอุดมคติของขงจื้อ จึงเป็นผู้ที่กำจิตใจของ
ประชาชนไว้ได้ ขงจื้อไม่ได้เสนอภาพของบุคคล
ในฐานะปัจเจกชน แต่เป็นบุคคลที่อยู่ในสังคม
เพราะมนุษย์ที่อยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นนี้เองที่จะ
เป็นปัญหา หากหลงไปอยู่ตามป่าตามเขาตาม
ลำพังตน จะทำตนอย่างไรก็ไม่มีความกระทบต่อ
สังคม คำสอนของขงจื้อ จึงเป็นคำสอนสำหรับ
โลกนี้ ปัจจุบันนี้สำคัญ

แนะนำหนังสืออ่านประกอบเบื้องต้น

จางง์ ทงประเสริฐ. *ปรัชญาประยุกต์ยุคจีน*. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2515.

เสถียร โพธิ์นันทะ. *เมธีตะวันออก*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2514.

เลียง เสถียรสุด. *ประวัติศาสตร์จีน*.

Arthur Waley. *The Analects of Confucius*. (ทรนท) New York : Vintage Book, 1938.

Fung Yu-lan. *A Short History of Chinese Philosophy*. London : MacMillan Co. Inc. 1966.

Chan Wing-tsit. *A Source Book of Chinese Philosophy*. Princeton University Press, 1963.